

ספר חדש

"חדשות מן העבר"

בהוצאות "התאחדות מגדלי בקר בישראל" פורסמה לאחרונה החוברת "חדשות מן העבר – פרקים בתולדות ענף החלב בישראל" מאת שלמה דורי, חבר קיבוץ יפעת. החוברת היא אוסף רשימות מהמדור "חדשות מן העבר" המתפרסמות ב"משק הבקר והחלב" החל מ-1986 והיא בבחינת השלמה לספרו של אוריאל לוי, "תולדות ענף הבקר בישראל". שלמה דורי מהרפתנים הוותיקים, שיש לו חלק לא מבוטל בעשיית ההיסטוריה של ענף הבקר לחלב בארץ ומילא בו תפקידים מרכזיים, הוא מקים המוזיאון וארכיון ענף הרפת בקיבוץ יפעת. בתפקידו כמנהל המוזיאון והארכיון הוא יושב על מקורות המידע וידע לבחור מתוך החומר הארכיוני העצום קטעים וזוטות מעניינים השופכים אור על הבעיות והפעילות הענפה והרב־גונית בימים הטובים ההם. החוברת בפורמט מהודר עם הרבה תמונות ואיורים. לבני גילי יש בחוברת הרבה נוסטלגיה, אבל גם הרבה חדשות; לצעירים בינינו הדברים לבטח בחינת חדשות שאפשר למצוא בהן ענין רב.

אומרים, שההיסטוריה לעתים חוזרת על עצמה ולכן, חשוב ללמוד אותה, במיוחד בענף כה מעניין כמו גידול בקר לחלב. אינני חושב שאני חוטא לאמת בקביעה, שמבין ענפי החקלאות רק ענף הרפת ידע לשמר ולתעד את ההיסטוריה שלו וזה בזכות כמה משוגעים לדבר דוגמת שלמה דורי, אוריאל לוי ואחרים, ועל כך יבואו על הברכה. אני בטוח שיש ענין רב בשימור ההיסטוריה גם של ענפים אחרים. לכל מי שענף בקר החלב יקר לו, "חדשות מן העבר" יוסיף לו טעם מיוחד, גם במסגרת העבודה היומיומית ברפת.

בנימין לב

את הקרוסלה הצפה שלהם. קודם כל, תודה רבה לרפתנים שקיבלו אותנו יפה וענו על כל שאלותינו. אני מוכרחה לציין, שאף פעם לא התלהבתי משיטת הקרוסלה. היא נראית לי מסוכנת ולא נעימה לעבודה. לכן הופתעתי מהרושם הטוב שקיבלנו ברפת כפר חרוב. המכון שקט, לא מפואר אבל יעיל ונעים – אחרי שהתאוששתי מהסחרחורת שקיבלתי, כשהפעילו אותו ולא ידעתי מה זו ומה עומד במקום. אחד הדברים שעשה רושם עלינו היה הרצון של הפרות להיכנס למכון, הן ממש דחפו את הקרוסלה כדי להיכנס לתא הריק המתקרב. המשכנו את הטיול בעוד כמה משקים בגולן, ארוחת צהרים קלה בקצרין ובדרך למחלבה נכנסנו ליקב. ראינו, טעמנו וחזרנו הביתה שמחים ועליזים! את המחלבה נראה בהזדמנות אחרת.

אן בכר

קב' מחניים

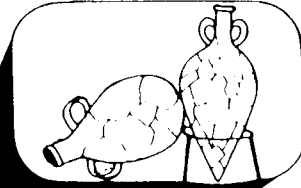
תשובת המעבדה לביקורת־חלב

תשובת המעבדה לביקורת חלב לתהיות רפת מחניים (משק הבקר 240, עמ' 54).

רק במחצית ספטמבר 1992 התקבל מכשיר נוסף במעבדתנו בביתן אהרון, שבאמצעותו ניתן לספור את רמת התאים הסומטיים (רת"ס) בחלב הפרות. עקב הצטרפות מוגברת של רפתות מושביות ועקב התחלת בדיקות רת"ס עבור המחלבות, נוצר עומס על המעבדה ולכן בחודשים מרץ-ספטמבר '92 לא נבדקו כל הפרות במשקים בכל חודש לרמת התאים הסומטיים בחלבן. השתדלנו שהבדיקה תיעשה באופן שווה, אולם לא תמיד הצלחנו בכך.

מאז ההתקנה הנזכרת לעיל, נבדק החלב של כל הפרות בכל חודש, למעט מצבים חריגים ונדירים.

יאיר זליגר

פרק עלום בהיסטוריה של תעשיית החלב בארץ

יוגל רוזנטל וברוך רוזן

המעבדה לחקר החלב ומוצריו, מינהל המחקר החקלאי, מרכז וולקני, בית דגן

1898–1900; 1887–1889) ויועץ של הנשיא Woodrow Wilson.

גם נתן שטראוס הצטיין בפעילות ציבורית. הוא היה נגיד מועצת גני ניריורק (New York Park Commissioner), נגיד מחלקת הבריאות, וחבר במועצה לשימור יערות ניריורק. לנתן שטראוס היתה מעורבות אישית עמוקה בבריאות הציבור. בשנים 1892, 1894, 1897, כאשר ערכו התזונתי של החלב המפוסטר היה עדיין שנוי במחלוקת חריפה, הוא יסד בנייורק תחנות לפיסטור החלב וחלוקתו. בחורפים הקשים של שנת 1892–1893 ו-1894–1894 הוא הקים מערך לחלוקת פחם ומזון לעניי העיר, סיבסד רשת של בתי מחסה אשר סיפקה מיטה וארוחת בוקר עבור 5 סנט, ובחורף של 1914–1915 דאג לארוחות עבור סנט אחד בתחנות לחלוקת חלב, אשר יסד בשנים הקודמות. נתן שטראוס נחשב בארה"ב לאישיות הדומיננטית במערך הרווחה של תחילת המאה העשרים. התחנות הראשונות שהקים סיפקו חלב מפוסטר לתינוקות ולילדים ב-36 ערים בארה"ב, ועד 1920 הוא יסד 297 תחנות כאלה בארה"ב וארצות אחרות. לפועלו זוקפים הורדה משמעותית באחוזי תמותת התינוקות.

למרות שכבר בשנת 1904 ביקר נתן שטראוס בארץ ישראל (2), הוא התוודע לצרכי הישוב היהודי בארץ כנראה רק בסוף 1909, לאחר

בימים אלה, כאשר תעשיית ייצור ועיבוד החלב נושקת לרמה הגבוהה המקובלת בארצות המערב, מעניין ומרגש לחשוף פרטים על תחילתה. ובכן, הזדמן לנו לגלות חומר תעודי על הפעלת אחד ממתקני הפיסטור המודרניים הראשונים בארץ ישראל, בינואר 1931 ב"מרכז הבריאות ע"ש נתן ולינה שטראוס" בירושלים. אך קודם יש לעשות הכרה עם מייסד המרכז, הנדבן היהודי נתן שטראוס מארצות הברית (הדמיון בשם למחלבה הצפונית הוא מקרי בהחלט).

נתן (Nathan) (1) (1848–1931) היה הבן האמצעי של לזר שטראוס (Lazarus Straus) אשר היגר לארה"ב מבאווריה שבגרמניה ב-1852, והתפרנס מייצור ומסחר בכלי חרסינה. שלושת בניו ואישתו הצטרפו אליו ב-1854. בארץ החדשה, בניו עשו חייל במסחר, פעילות ציבורית ופילנתרופית. נתן, ביחד עם אחיו הבוגר Isidor, הפכו ב-1874 לשותפים ברשת בתי המסחר R.H. Macy & Co., וב-1896 רכשו בעלות עליה. האח הצעיר Oscar Solomon היה היהודי הראשון אשר שרת בתור שד בממשלת ארה"ב (שר המסחר והעבודה 1906–1909), היה נספח ושגריר בתורכיה (1909–1910;

מפירסומי מינהל המחקר החקלאי, סידרה ה-1992, מס' 2622.

שטראוס"; היו בו מחלקה למלריה, מחלות עיניים ומחלקה לבקטריוLOGIA. התחנה שכנה תחילה מול חומת העיר הצפונית, קרוב לשער החדש. ב־1913 יסד דר' ביהם, בבנין מרכז הבריאות, את "מכון פסטר" ובו מחלקה לכלבת, לסרולוגיה ולהרכבת אבעבועות (6).

בשנת 1927 היו נסיונות אחדים מצד המרכז החקלאי והמשביר להקים מחלבות משוכללות עם מתקני פיסטור במרכזים העיקריים של מכירת החלב, וכן לכונן מכוני קירור במשקים. הדבר היה מאפשר בין היתר להעביר חלב מהעמק לירושלים. המוסדות האלה פנו לנתן שטראוס "היות והוא מתעניין ומתעסק במפעלים כאלה בארץ מגוריו – אמריקה", בבקשה לקבלת הלוואה. "אולם, מסיבות שונות לא הביא מו"מ זה שום תבואות" (7).

כנראה ששטראוס העדיף לתרום מאשר לעשות עסקים, מכיוון שכמה שנים מאוחר יותר הוקמה ב"מרכז הבריאות" גם מחלבה. הציוד הובא מאמריקה ונבחר בעזרתו של דר' לויס ג'. הריס מ־National Dairy Product Corporation (8). מתקן הפיסטור היה מוכן להפעלה בינואר 1931. החלב הגולמי התקבל באופן בלעדי מהרפת של קרית ענבים. תחזוקת הרפת, נקיונה, הזנת הפרות וחליבתן, בוצעו בהתאם להוראות מנהל "מרכז הבריאות". הוא או עובדיו ביקרו ברפת לעתים מזומנות לפקח על נקיונה. כדי החלב ויתר הכלים עברו רחיצה במים חמים לפני החליבה. לאחר החליבה, החלב קורר מיד ל־15 מ"צ, בחורף על ידי הכנסת הכדים למים קרים, ובקיץ על ידי העברת החלב דרך מתקן צינון. מקרית ענבים, הכדים עם החלב הקר הובלו במכונית לחדר קבלת החלב ב"מרכז הבריאות". בחירת הרפת של קרית ענבים כנראה שלא היתה מקרית. רפת זאת שנוסדה ב־1921, היתה חלוצה בייצור החלב בארץ. בשנת 1924 הביאו 10 פרות מהולנד והוכיחו התאקלמותן כאן (9). בשנת 1931 היו פרות שהגיעו לתנובה שנתית של 7500 ליטר (10) וגם התנובה הממוצעת היתה גבוהה (5000 ליטר). בשנת 1932 הרפת של קרית ענבים נחשבה ליחידה במינה ביישוב

פגישה עם אהרן אהרונסון אשר נערכה בארה"ב בתיווכו של פרופ' הייס, סגן שר החקלאות האמריקאי דאז. בתחילה, האחים שטראוס תרמו סכומים ניכרים לייסוד תחנת הנסיונות בעתלית. הצלחתו של אהרונסון לסלק את הקדחת מתחנת הנסיונות הגיעה את נתן שטראוס לתרום סכום ניכר להקמת "מרכז הבריאות" בירושלים, כאשר במרכזו הועמדה המלחמה בקדחת (3).

למעשה, בשנת 1912 היו בירושלים שלושה מוסדות מיסודו של נתן שטראוס: "מרכז הבריאות" העברי, בית תמחוי בעיר העתיקה למוסלמים ונוצרים (הבית הנמצא ברחוב השלשלת, פונה אל רחבת הכותל ובנוי מעל המבנה של קשת וילסון), ובית מלאכה לעבודות צדף לפרנסת היהודים (בתקופת השיא עבדו בו כ־50 פועלים וייצאו את תוצרתו לאמריקה). בנוסף, במשך השנים תמך בהקמת מרכז בריאות קהילתי בתל־אביב, ובמספר תחנות "טיפות חלב" בפיקוחה של "הדסה".

נתן שטראוס והברון אדמונד דה רוטשילד נמנו עם הנכבדים אליהם פנה חיים ויצמן ב־1914 בבקשה לתמוך בתוכניתו להקים אוניברסיטה עברית בירושלים. שטראוס הביע נכונות לתרום את שטח האדמה הדרוש להקמתה, ובשלב מאוחר יותר אפילו למיזוג "מרכז הבריאות" עם המוסד שיקום (4).

כמובן, יש לציין גם קשריו להתישבות היהודית העירונית. בשנת 1928 נסעו עובד בן־עמי ואיתמר בן־אב"י לאירופה ולארצה"ב על מנת לגייס תמיכה וכספים לאירגון "בני בנימין" ולהקמתו של יישוב יהודי. ביוני 1928 חזרו ארצה ללא תוצאות ממשיות אך תוך תקווה, כי אם יתחילו להקים יישוב כזה, יוכו בהמשך בתמיכתו הכספית של נתן שטראוס. ליום הולדתו ה־80 שלחו לו מברק ברכה ובו ההבטחה לקרוא ליישוב החדש שיקימו על שמו: "נתניה" (5). ובכן, שמו הונצח כמובטח, למרות שכנראה שטראוס, אשר תמך במידת מה בהתישבות של "בני בנימין", לא תמך מעולם ביישוב העירוני הנושא את שמו.

כאמור, ב־1912 נוסד "מרכז הבריאות העברי

בחדר הרחיצה היה ציוד Bestov לניקוי ועיקור בקבוקי חלב. כאן נמצא גם מעקר בעל קיבול גדול עבור חלקי המפסטר, וגם מדחס אמוניה מסוג Brunswick, אשר שימש לקירור התמלחת למצנן של החלב המפוסטר, ועבור חדר איחסון התוצרת. צמוד לחדר הרחיצה היה חדר דוד הקיטור. הדוד סיפק קיטור בלחץ גבוה לפיסטור ולעיקור, בנוסף למים החמים לרחיצה ולנקיון. כל עובדי המחלבה חוייבו בבדיקות רפואיות, אשר כללו צילומי רנטגן ובדיקות מעבדה. נקיון המתקן נשמר בקפדנות.

כל יום בוצעו בדיקות תכולת שומן ו"ספירה כללית" לחלב הגולמי והמפוסטר. רמת השומן שבחלב נשמרה בתכולה מיומלית של 3.2%. טבלה 1 מסכמת את התוצאות של "ספירה כללית" לשנת 1931, אשר מצביעות על איכות מרשימה גם לפי קריטריונים של היום.

בשיווק החלב המפוסטר החלו מאמצע חודש פברואר 1931, באמצעות "תנובה" ובפיקוח "מרכז הבריאות". בשנת 1931 הדרישה לחלב מפוסטר היתה יחסית נמוכה, כ-250 ליטר ליום, כנראה בגלל מחירו הגבוה (10 מיל יותר מאשר חלב גולמי) וחוסר מודעות הציבור לערכו של חלב נקי. לדוגמה, א. עובד (פלדמן), מוסמך לתעשית החלב, טען ב-1930 ש"לאחר 8 שנות נסיון רחב בארץ אני מוציא מגדר הסיכויים הרציניים להתפתחות ההשברה את הפיסטור

(11). גם מקורות מקרית ענבים מזכירים את הקשרים עם המחלבה בירושלים: בשנת 1933 נפגע חלק מפרות הרפת ממחלת הפה והטלפיים. את החלב של הפרות החולות הובילו ל"מרכז הבריאות" שם פיסטרו אותו לפני שנשלח לחלוקה, וכן הרתיחו את הכדים (12). לקראת סוף שנת 1935 "מרכז הבריאות" דאג להצטיידות הרפת בקרית ענבים במכונות חליבה (13).

מחלבת "מרכז הבריאות" השתרעה על פני מספר חדרים בקומת הקרקע וכללה חדר קבלת חלב, חדר פיסטור, חדר רחיצה ועיקור בקבוקים, חדר לדוד קיטור, חדר קירור, חדר איחסון תוצרת וחדרי שרותים לעובדים (8).

לאחר קבלת החלב הוא סונן, נשקל, נבדק והועבר לפיסטור. חדר קבלת החלב היה מצויד בקווי מים וקיטור לרחיצה ועיקור הכדים הריקים. כמו כן, באחת הפינות היתה מעבדה קטנה למדידת המשקל הסגולי ותכולת השומן שבחלב. המפסטר היה מסוג Cherry Burrel, דגם "J", בעל קיבול של 150 גלונים, מחומם בעזרת קיטור ומצויד בטרמומטר רושם מסוג Bristol (איור 1). לאחר הפיסטור, החלב הועבר בעזרת משאבה חשמלית למצנן ומשם לממלא בקבוקים מסוג Milwaukee. הבקבוקים היו מאוחסנים בחדר קירור עד לשיווק.

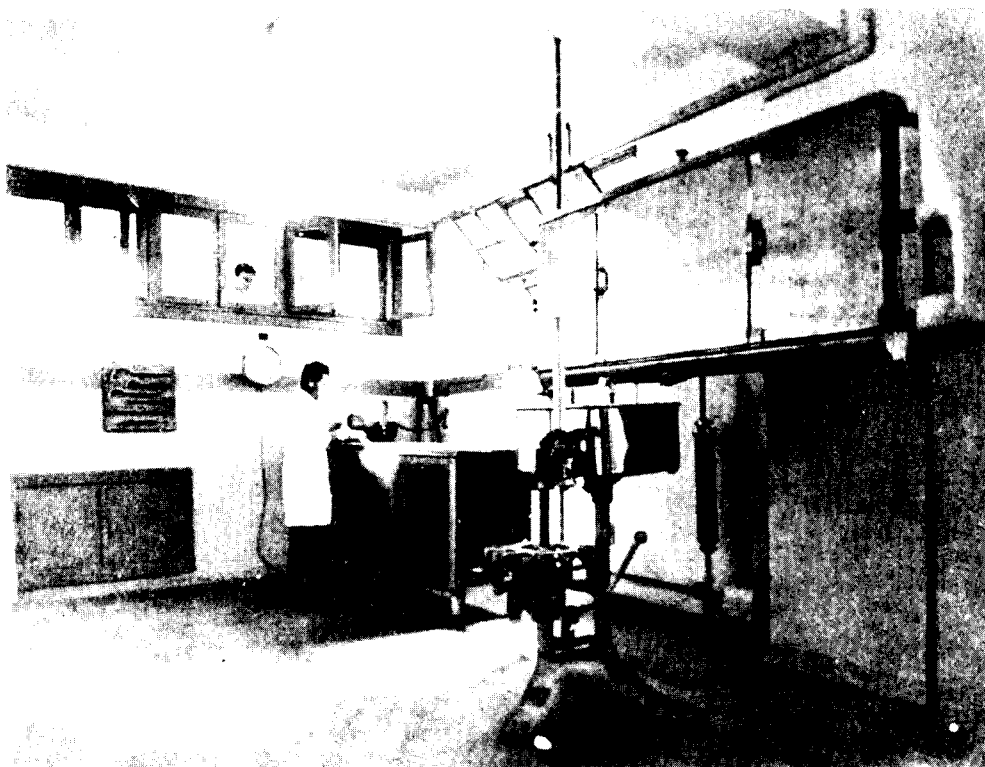
טבלה 1. תוצאות "ספירה כללית" – ממוצע חודשי לשנת 1931.

מספר מושבות למ"ל חלב (ממוצע חודשי)			
חלב מפוסטר שמור 24 שעות בארגז קרח	לאחר פיסטור	לפני פיסטור	החודש
258	150	6,700	פברואר
1,429	1,120	12,900	מרץ
401	298	5,100	אפריל
770	410	8,500	מאי
2,737	1,778	45,700	יוני
4,215	1,035	32,800	יולי
3,114	441	63,600	אוגוסט
1,855	617	51,000	ספטמבר

כדי להעריך את פועלה של מחלבה זאת, יש להיזכר בתיאורו של המהנדס קניגספלד, שעלה מהולנד ב־1933 והחל לעבוד באוקטובר אותה שנה כמזמחה לתעשית החלב במחלבת "תנובה" ירושלים: "מצאתי שם מחלבה שלא היתה ראויה לשם זה. קיבלו חלב בכדים וקבעו בעזרת מקל את הכמויות. את הכדים היו רוחצים ביד וקשה לומר שהיו נקיים. בדיקת האיכות נעשתה כך: מישוהו טעם את החלב. אם היה מתוק לחיכו – העבירו למחלקים; כשנראה לו חמוץ – החזירו למשקים. המחלק שפך את החלב מכד בן 15 ליטר לסיר של עקרת הבית. היה הכרח להרתיחו כדי להימנע מאינעימויות בריאותיות... ייצור לבן נעשה כך: מילאו ביד צנצנות זכוכית נמוכות וכיסו אותן בדיסקים של נייר או קרטון, העבירו את הצנצנות לחדר

של החלב ואת הספקת החלב ההיגייני וזה למה? – מטעם זה, שחסר עדיין השוק הרחב של אנשי תרבות הזקוקים מדי יום ביומו לאלפים ורבבות בקבוקי חלב כנהוג בערי דנמרק, גרמניה, הולנד, ארצות-הברית וכדומה. השברת החלב בערינו נושאת אופי ביתי יותר והחלבן מכניס את חלב סוכנותו או את חלב פרוותיו אל חוג מכריו בעיר ואופן הספקה זה נראה נאמן על סוג הצרכנים שלנו יותר מפיסטור, ומבקבוק חתום" (14).

לפי הרשומון של שנת 1936 (15), צריכת החלב המפוסטר הגיעה ל־108,583 ליטר לשנה. "תנובה" הסכימה לפיקוח המקצועי של "מרכז הבריאות", וגם העניקה לבתי חולים של "הדסה", "טיפות החלב" ומעונות יום של "הסתדרות נשים עבריות" הנחה של 25% ממחיר החלב לפי דרישת מנהל "המרכז".

איור 1: חדר הפיסטור ב"מרכז הבריאות ע"ש שטראוס" בירושלים, 1931.

ולא על חשבון החלב הפתוח הולך ונבנה החלב בקבוקים. הדבר הוא כבר מחוץ לכל ספק, שהגשת החלב לצרכן בבקבוק נקי, כשהוא תמיד מוכן לשימוש ומובטח מכל זיו, מגרה את החשק ומרבה את הדרישה לחלב בכלל (17). בשנת 1936 "תנובה" עמדה להשלים בניית מחלבה משלה בירושלים, ו"מרכז הבריאות" תיכנן להעביר לרשותה את ציוד הפיסטור, אך בכוונתו היה להמשיך בפיקוח תנאי הסניטציה וההיגיינה (15). טרם ביררנו אם ההעברה בוצעה ואם הציוד המשיך לפעול.

תודתנו נתונה למר יוסי גפני מרחובות עבור עזרתו בחיפוש נתונים בספרות, ולגב' סולג' ברנשטיין עבור העזרה הטכנית בהכנת הרשימה.

מחומם בפרימוס או בתנור נפט, משם הועבר הלבן לחדר קירור ולמחרת הוצא למכירה. בתנאים דומים היה גם ייצור של גבינה לבנה. הגעתי לירושלים בספטמבר 1933 ולמחרת הלכתי לעבוד לבוש חלוק לבן, כפי שמקובל בהולנד. פועלי המחלבה, שעבדו בבגדי עבודה מהרפת והשדה, שהיו מלוכלכים למדי, התבוננו בפליאה ולחשו איש לדעה: המומחה מהולנד בא לעבודה לבוש פיג'מה (16).

בתל אביב, הטיפול בחלב היה טוב בהרבה. שם כבר בשנת 1932 הוחל במכירת חלב מפוסטר בבקבוקים והנתונים של אוקטובר 1932 – מרץ 1933 "מראים באופן בולט למדי שגידול המכירה של החלב המפוסטר לא פגע אף במשהו בכמות המכירה של החלב הפתוח,

סיפור

1. ראה ערך Nathan Straus ב-
The Jewish Encyclopedia, Funk and Wagnalls Co., pp. 566-567, 1905, New York.
The Universal Jewish Encyclopedia, Isaac Landman (Ed), vol. 10, pp. 74-77, 1943, New York.
Encyclopedia Judaica vol. 15, pp. 429-432, 1972, Keter Publishing House, Jerusalem.
Encyclopedia Britannica.

משפחת Straus הקפידה על איות השם ב-"s" אחת בסופו, והגיתו מלשון Straws ולא Shtrawss. לכן, לדעת מחברי רשימה זאת האיות הנכון בעברית חייב להיות סטראוס. למרות זאת, לשם רציפות עם פירסומי העבר נעשה גם ברשימה זאת שימוש באיות שטראוס.

(למען הדיוק ייאמר, שהשם/מילה Straus נהגה בגרמנית בכלל ובבאווריה בפרט שְטְראוס, כפי שגם נהגו בפירסומי העברית בעבר ובהווה. רק באזורים מסויימים של צפון-גרמניה היה נהוג לבטא את השם-מילה כמו באנגלית – סטראוס. גם הסיומת עם "s" אחת מתכוונת לשווה לשם אופי אנגלי, ולא לפי המקור הגרמני Strauss או Strauß, הרוצה לומר זר, אבל גם יען. לכן, אופן הכתיב הנהוג במאמר זה ובמקורות אחרים בהחלט משביע את רצון הפונטיקה המקורית – מ.מ.)

2. יעקוב שביט, יעקוב גולדשטיין, וחיים באר "לקסיקון האישים של ארץ ישראל 1799-1948", הוצאת עם עובד, 1983.
3. אליעזר ליבנח, "אהרון אהרונסון-האיש וזמנו", הוצאת מוסד ביאליק, ירושלים, 1969, ע. 115, 134, 135, 178, 367.
4. ראה:
J. Reinhartz "Chaim Weizmann - The Making of a Zionist Leader", Oxford University Press, New York, 1985, pp. 375, 393, 395-397, 400.
N. Rose "Chaim Weizmann", Elisabeth Sifton Books, 1986, pp. 130-131.
5. אבשלום שמואלי ומשה ברור, "ספר נתניה", הוצאת עם עובד, תל אביב, 1982.
6. יחושע בן אריה, "ירושליים החדשה בראשיתה", הוצאת יד יצחק בן צבי, 1979, ע. 336.
7. דו"ח לוועידת החסותדרות חשלישית. החסותדרות החקלאית ופעולותיה, אדר תרפ"ג-תמוז תרפ"ז, הוצאת מרכז החקלאי, תל אביב, תמוז תרפ"ז.
8. תאור מחלבה מופיע בשלמותו ב-
Hadassah Medical Organization, The Nathan and Lina Straus Health Centre. First Annual Report, October 1930-September 1931, Jerusalem 1932, pp. 35-38.

9. י. לביטוב, "הרפת בקרית ענבים", חשדה, כרך ז, תרפ"ז, ע. 588-583 (1927).
10. י. לביטוב, "הרפת בקרית ענבים" חשדה, כרך יא, תרצ"א, ע. 380-376 (1931).
11. י. כבשנה, "סקירה של מצב ענף הרפת בתרצ"ב", חשדה, כרך יד, תרצ"ד, ע. 410-404 (1934).
12. י. ישראלי, "מחלת הפה והטלפיים ברפת קרית ענבים", חשדה, כרך יג, תרצ"ג, ע. 604-602 (1933).
13. ראה: Hadassah Medical Organization, The Nathan and Lina Straus Health Centre. Fifth Annual Report, October 1934-December 1935, Jerusalem 1936, p. 92.
14. א. עובד, "בוסטנאיי", שנה ב, חוברת מ"ג (43), 1930, ע. 19-20.
15. נתונים על פועלת המחלבה בשנת 1936 מופעים ב- Hadassah Medical Organization, The Nathan and Lina Straus Health Centre. Sixth Annual Report, January-December 1936, Jerusalem 1937, pp. 46-47.
16. נחום ורליסקי, "בלבטי התנובה", הוצאות מרכז תנובה, 1973, ע. 21-22.
17. מ. בריסקמן, בשאלות תנובה: בחשבוניות החלב המפוסטר, "אלומות תנובה" גליון ב', סוף יולי 1933, ע. 2-3.

**ואיכות
החלב**

**בריאות
העטין**

קשורים בין היתר

לא רק במכירות
גם בשרות
תוכל לסמוך עלינו!

- למערכת פולסציה תקינה ומתקדמת
- למערכת שטיפה עמדתית ודבוקתית
- לגלאיי זרימת חלב שימנעו את חליבת היתר

**אנו מוכרים ומתקינים מכוני חליבה עם מכלולים חדשים ומשופצים
באחריות מלאה לשנה**

א.ס. סי. אר. בע"מ

ת.ד. 564 נתניה 42104
טל: 053-619106/7